

Justitiedepartementet

ju.remissvar@regeringskansliet.se
kopia till ju.L5@regeringskansliet.se

Yttrande över delbetänkandet Skärpta regler om ungdomsövervakning och straffreduktion för unga (SOU 2024:39)

Ju2024/01476

Borås tingsrätt har fått möjlighet att lämna synpunkter på delbetänkande av utredningen om skärpta regler för unga lagöverträdare; Skärpta regler om ungdomsövervakning och straffreduktion för unga (SOU 2024:39).

Inledande synpunkter

I det avseende som delbetänkandet behandlar har utredningen i huvudsak haft i uppdrag att föreslå ändringar som innebär att lagöverträdare i åldersgruppen 18-20 år behandlas som andra myndiga vid straffmätningen, föreslå ändringar som innebär att ålder ges minskad betydelse vid straffmätningen för unga lagöverträdare i åldern 15-17 år samt föreslå en ny påföljd – utvidgad ungdomsövervakning – som är mer ingripande och innefattar en utvidgad verktygslåda med fler kontrollmöjligheter.

Tingsrätten har i och för sig ingen anledning att ha synpunkter på de rättspolitiska överväganden som ligger bakom utredningsdirektiven. Det måste samtidigt noteras att utredningens uppdrag är tämligen snävt. Detsamma gäller möjligheten för utredningen att göra egna överväganden och problematisera kring de rättspolitiska ställningstaganden som direktiven bygger på. Direktiven förefaller exempelvis utgå ifrån att en minskad straffreduktion är ett sätt att motverka den ökade brottsligheten bland unga, men lämnar inte något utrymme för utredningen att analysera det ställningstagandet närmare. Det medför att syftet bakom de ändringar som utredningen föreslår blir otydligt. Direktivens snäva utformning innebär i sin tur att underlaget för remissinstanserna att lämna synpunkter begränsas. Tingsrätten återkommer till vilka delar av förslaget som i störst utsträckning påverkas av detta.

Tingsrätten har utifrån de allmänna domstolarna perspektiv följande kommentarer och påpekanden gällande några av de ändringar som föreslås.

Ungdomsreduktion i åldrarna 18-20 år (avsnitt 6)

Tingsrätten instämmer i att det finns skäl att jämställa lagöverträdare i åldrarna 18-20 år med vuxna lagöverträdare. Den föreslagna ändringen i 29 kap. 7 § brottsbalken medför också en enklare och mer konsekvent rättstillämpning jämfört med idag, då straffmätningen framöver kommer att göras på samma sätt oavsett den aktuella brottslighetens straffskala eller straffvärde. Tingsrätten tillstyrker förslaget.

Tingsrätten ser också positivt på att lagöverträdare i åldrarna 18-20 år inte längre särbehandlas i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. Utöver att det är en rimlig följdändring till förslaget om att helt avskaffa ungdomsreduktionen stämmer ändringen också bättre överens med dagens rättstillämpning för unga i åldern 18-20 år. Tingsrättens uppfattning är att denna åldersgrupp redan idag i huvudsak behandlas som vuxna i processrättsligt avseende.

Ungdomsreduktion i åldrarna 15-17 år (avsnitt 7)

I förhållande till den slopade ungdomsreduktionen för åldrarna 18-20 år framstår de föreslagna ändringarna för åldrarna 15-17 år som en naturlig följd. Det förslag som utredningen lägger fram medför också minskade tröskeleffekter, då straffmättningsvärdet för en 17-åring hamnar förhållandevis nära straffvärdet för en 18-åring för liknande brottslighet. Som tingsrätten inledningsvis noterat saknas dock en tydlig konsekvensbeskrivning av vilka effekter en minskad ungdomsreduktion i åldrarna 15-17 år kan komma att få. Därutöver anser tingsrätten att det med anledning av utredningens arbete, i kombination med övriga pågående lagstiftningsarbeten på straffrättens område, är svårt att överblicka de sammantagna effekterna av förslagen. Detta gäller särskilt hur en allmän höjning av straffskalor och skärpt straffmätning påverkar unga lagöverträdare. Med nu gjorda anmärkningar ställer sig tingsrätten ändå positiv till förslaget.

Tingsrättens uppfattning är dock att den utformning av bestämmelsen som utredningen valt riskerar att inte leda till den önskade effekten. Enligt utredningen finns det alltså skäl att särbehandla lagöverträdare i åldrarna 15-17 år. Utredningen anser också att en schematisk modell i de allra flesta fall leder till en proportionerlig straffmätning. Tingsrätten instämmer i dessa resonemang. Att som utredningen föreslår använda begreppet ”i skälig omfattning” medför dock en risk att domstolar inte kommer att beakta den tilltalades ungdom i tillräcklig utsträckning. Motsvarande begrepp används bland annat i 29 kap. 5 § brottsbalken (de s.k. billighetsskälerna). Till skillnad från ungdomsreduktionen präglas tillämpningen av billighetsskälerna av försiktighet och restriktivitet (se bland annat rättsfallen NJA 2010 s. 592 p. 8 och ”Den livshotande sjukdomen” NJA 2021 s. 687 p. 9). Eftersom ålder fortsatt ska ha ett tydligt genomslag vid straffmätningen framstår den valda formuleringen som mindre lämplig. Formuleringen framstår också som svårtillämpad och oförutsägbar. Det gäller särskilt med beaktande av att det enligt utredningen nu ska finnas ett större utrymme än tidigare att frångå den schematiska modellen och i stället göra en mer nyanserad bedömning av hur åldern bör påverka straffmättningsvärdet.

Översyn av reglerna om ungdomsövervakning (avsnitt 10)

Tingsrätten tillstyrker förslaget att ungdomsövervakning ska kunna väljas som påföljd i fler fall där straffmättningsvärdet understiger fängelse sex månader, dvs. i situationer den unge tidigare dömts till ungdomstjänst eller ungdomsvård. Det bör övervägas om även brottslighetens art ska kunna utgöra ett skäl för ungdomsövervakning vid lägre straffmättningsvärden.

Vidare instämmer tingsrätten i utredningens slutsats att tillämpningsområdet för ungdomsövervakning inte bör utvidgas på det sättet att rätten som ett särskilt skäl för påföljden ska beakta att det finns anledning att anta att ungdomsövervakning skulle kunna avhålla den unge från brottslighet som utövas i organiserad form eller systematiskt.

Utvidgad ungdomsövervakning (avsnitt 11)

Tingsrätten instämmer i att det till följd av ändringarna avseende straffreduktion för unga lagöverträdare finns ett ökat behov av att kunna döma unga till en annan påföljd än fängelse även vid högre straffmättningsvärden. Tingsrätten ser därför i huvudsak positivt på att utvidgad ungdomsövervakning införs som ny påföljd. Samtidigt konstateras att den nuvarande påföljden ungdomsövervakning inte funnits särskilt länge och därmed inte heller varit föremål för någon mer omfattande utvärdering. Även om erfarenheterna framstår som positiva bör det övervägas om det finns tillräckligt stöd att redan nu införa en sådan omfattande utvidgning av påföljden som utredningen föreslår.

Tingsrätten ställer sig vidare tveksam till förslaget att verkställighetsplanering ska göras på anstalt. Det framstår som motsägelsefullt att påföljden i sig ska ske utan frihetsberövande, men samtidigt inledas med ett sådant. Utredningen lyfter särskilt fram att de negativa effekter som ett fängelsestraff kan ha på unga personer kan undvikas genom den nya påföljden. Det kan ifrågasättas om den fördelen verkligen får samma genomslag om verkställigheten ändå ska inledas med en förhållandevis lång anstaltsvistelse. Som utredningen påpekar kan en vistelse på anstalt också medföra svårigheter för Kriminalvården att bedöma hemmiljön för den dömda inom ramen för verkställighetsplaneringen.

Tingsrätten konstaterar att utvidgad ungdomsövervakning är en ingripande påföljd som ska kunna användas vid allvarliga brott. Samtidigt kommer domstolarna inte ha något egentligt underlag när påföljden ska övervägas, och inte heller utrymme att göra någon bedömning av om påföljden är lämplig i det enskilda fallet. Förslaget innebär i praktiken att utvidgad ungdomsövervakning alltid kommer att väljas framför fängelse i situationer där straffmättningsvärdet överstiger ett års fängelse men inte tre år. Eftersom slutna ungdomsvård inte längre kommer finnas kvar som påföljd riskerar det att leda till situationer där påföljden bestäms till utvidgad ungdomsövervakning, trots att en sådan påföljd med hänsyn till den enskildes förhållanden inte är lämplig. Utredningen nämner att det i sådana situationer kan bli aktuellt för åklagare att ansöka om undanröjande. Ungdomsövervakning är den enda icke frihetsberövande påföljden med visst innehåll som inte föregås av en bedömning av behov eller lämplighet hos den dömda. Det framstår som främmande att domstolen inte redan vid påföljdsvalet ska ges utrymme att beakta lämpligheten av utvidgad ungdomsövervakning. Tingsrätten ställer sig alltså tveksam till om den föreslagna lösningen är lämplig.

Eftersom den nya påföljden utvidgad ungdomsövervakning är betydligt mer ingripande än vanlig ungdomsövervakning finns även en risk för oönskade tröskeeffekter mellan påföljderna. Den som exempelvis gjort sig skyldig till brott med straffmättningsvärde motsvarande ett års fängelse kommer sannolikt att dömas till ungdomsövervakning. Samtidigt kommer påföljden för den som döms för brott med straffmättningsvärde motsvarande ett år och två månaders fängelse bestämmas till utvidgad ungdomsövervakning, vilket innefattar två månaders verkställighet i anstalt och betydligt mer omfattande rörelseinskränkningar. Tingsrätten ifrågasätter om en sådan ordning är lämplig.

När det gäller frågan om tillgodoräknande av frihetsberövande anser tingsrätten att det saknas skäl att göra skillnad på ungdomsövervakning och

utvidgad ungdomsövervakning. Enligt utredningens förslag ska tiden för frihetsberövande tillgodoräknas vid verkställighet av utvidgad ungdomsövervakning på samma sätt som vid verkställighet av fängelsestraff. Det innebär en skillnad i förhållande till vad som idag gäller för vanlig ungdomsövervakning, där domstolen ska beakta den tid den dömde varit frihetsberövad i samband med dom (jämför ”Ungdomsövervakning och frihetsberövande” NJA 2023 s. 1037). Tingsrätten anser att en sådan reglering framstår som onödigt krånglig och svårtillämpad. Frihetsberövanden bör i stället beaktas på samma sätt oavsett om det är fråga om ungdomsövervakning eller utvidgad ungdomsövervakning.

Denna remiss har handlagts av lagmannen Peter Broberg, chefsrådmannen Lotten Karlén samt tingsfiskalerna Joel Fingal (föredragande) och Emeli Pålsson (föredragande). Remissen har övriga föredragits för övriga domare vid tingsrätten som getts tillfälle att lämna synpunkter.

Peter Broberg

Joel Fingal

Emeli Pålsson